

Федорчук Л. А.
Вихователь ЖДНЗ №71, м. Житомир,
наук.керівник
доц. Тарнавська Н. П.

Розвиток самосвідомості в дітей старшого дошкільного віку під час самостійної математичної діяльності.

Державна політика в галузі дошкільної освіти, що зафіксована у Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, спрямовує фахівців у галузі педагогіки та психології на пошук оптимальних шляхів особистісного розвитку дітей дошкільного віку, розкриття механізмів формування їхньої життєвої компетентності як здатності в міру своїх вікових можливостей самостійно та свідомо виробляти позитивне ставлення до світу і самого себе. Самостійна математична діяльність старших дошкільників дає можливість дітям активно пізнавати світ, бачити його взаємозв'язки, розвивати такі особистісні якості як наполегливість, посидючість, скрупульозність, прагнення отримати необхідний результат, шляхом багаторазових спроб, не боїться помилки. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, визначаючи мінімально достатні і необхідні дитині перших семи (шести) років життя компетентності, передбачає розвиток у неї елементарних уявлень про себе, довкілля, взаємини людей, їх ставлення до оточуючих [1]. Соціальна компетентність дошкільника включає формування соціальних навичок поведінки, розвиток свідомого ставлення до себе як самостійної особистості, активного інтересу до людей, формування готовності сприймати соціальний досвід. Самостійна математична діяльність сприяє отриманню певного соціального досвіду, коли дитині потрібно взаємодіяти з однолітками, планувати результат, обговорювати способи дій.

Мета статті: теоретично обґрунтувати психолого-педагогічні умови розвитку самосвідомості в дітей старшого дошкільного під час самостійної математичної діяльності.

Аналіз та узагальнення проблеми у вітчизняній та зарубіжній літературі показує, що на сьогодні в теорії та практиці дошкільної педагогіки та психології розробці проблеми формування самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку приділяється недостатня увага, оскільки такі роботи спрямовуються переважно на вивчення її особливостей у підлітковому, юнацькому і дорослому вікових періодах (О. С. Гуменюк) та дослідження окремих аспектів проблеми «Я»: самооцінки (А. І. Ліпкіна), емоційного ставлення до себе (І. О. Лапченко), глобального ставлення до себе (В. В. Столін, С. Р. Пантисєв). Водночас, в психології наголошується на необхідності дослідження розвитку самосвідомості у дошкільному віці, оскільки вона є проєкцією особистісного розвитку людини, яка започатковується саме у цьому віці (Р. Берне, О. Л. Кононко, А. А. Налчяджан, А. А. Реан).

Всіма авторами підкреслюється виняткова роль самосвідомості особистості і показується непорушне значення соціуму в процесі її формування. Положення про вплив соціуму на розвиток особистості дитини не викликає сумнівів і доведено в різних наукових дисциплінах. Соціум у впливі на особистість виступає як вплив конкретних людей, що оточують дитину і вступають у взаємодію з нею. Не абияке значення для розвитку самосвідомості дошкільника відіграє розвиваюче середовище. Самостійна математична діяльність відбувається саме в такому середовищі, що представлена математичними настільно-друкованими іграми, математичними розгадками – «Танграм», «Стоматіон», «Пентаміно», «Піфогор», «Кубики для всіх», іграми «Шашки», «Шахи», «Блоки Дьенеша». Діяльність дитини з вищевказаним матеріалом вимагає активного пізнання, розумової активності, взаємодії з оточуючими, самоусвідомлення себе як особистості що через подолання певних труднощів і наполегливість здатна отримувати результат.

В якості людей, що впливають на становлення особистості дошкільника виступають дорослі. Це - насамперед батьки, родичі, педагоги дошкільних навчальних закладів. Кожен з них має свою сферу і міру впливу на формування самосвідомості та на розвиток особистості дитини дошкільного віку в цілому.

Величезну роль у становленні особистості підростаючої дитини відіграє вихователь, спілкування і взаємодія з яким займає значну частину життя дошкільника і значення якого важко переоцінити.

Самосвідомість є необхідною умовою існування особистості. Особистість усвідомлює не тільки навколишню дійсність, а й саму себе у своїх відносинах з оточуючим. Самосвідомість виступає як особлива форма відображення, регуляції і управління ставленням людини до навколишньої дійсності, до самих себе і своїх способів спілкування, що виникають і розвиваються на основі практично-освітньої діяльності. Самосвідомість із самого початку є індивідуальним продуктом. Вона виникає і розвивається у людини тільки в спільній діяльності людей у процесі їх праці і спілкуванні.

О. Хухлаєва під самосвідомістю розуміє сукупність психічних процесів, за допомогою яких індивід усвідомлює себе як суб'єкта діяльності, а його уявлення про самого себе складається в певний «образ Я». при цьому самосвідомість може виступати і як процес, і як результат діяльності [2, с.75].

А. Спіркіна дає наступне визначення: « Самосвідомість –це усвідомлення і оцінка людиною своїх дій та їх результатів, думок, почуттів, моральності та інтересів, ідеалів і мотивів поведінки, цілісна оцінка самого себе свого місця в житті» [3,с. 89].

Генетично самосвідомість виникає пізніше свідомості. Вона з'являється на нових етапах індивіда як специфічний прояв спрямованості свідомості. Початок формування самосвідомості припадає на перші роки життя дитини. Діти в 3-4 роки вже виділяють себе з оточення і мають елементарне уявлення про себе. Подальший розвиток формування людини полягає в поступовому звільненні від безпосереднього впливу середовища та становлення її як творця цього середовища [4, с. 135].

Проблема самосвідомості мало досліджена . сучасні підходи до вивчення самосвідомості тісно пов'язані з дослідженням становлення особистості як реального суб'єкта життєдіяльності, його розвитку та виховання.

В українській психологічній школі біля витоків вивчення проблеми самосвідомості стояв П. Чапата. Самосвідомість він визначав як усвідомлення людиною себе самої та своїх ставлень до зовнішнього світу, ставлення до інших людей. Ідеї П. Чапати розвивали його послідовники Л. Сапожнікова, М. Боришевський та інші.

Природно , що самосвідомість дошкільника має свої особливості. Зокрема , В. С. Мухіна виділяла такі особливості самосвідомості дітей:

1. В основу структури особистості лягає виділення дитиною себе як персони. Ім'я власне стає таким ядром , яке в сукупності з « Я » дозволяє дитині усвідомити власну сутність. Ім'я змінює свою форму залежно від контексту ситуації і може бути зменшувально-пестливим або ім'ям по-батькові тощо. Ідентифікуючись з формою імені, людина вибирає відповідну поведінку. Таким чином, у початкову ланку структури самосвідомості входить єдність імені власного Я і певного фізичного образу.

2. Домагання на визнання також зазнає змін у процесі онтогенезу. Так, маленькій дитині притаманне прагнення «бути хорошою», яке виражається в старанні зробити те, що сподобається мамі і татові. У підлітка виходить на перший план домагання на визнання його внутрішнього світу оточуючими. Домагання на визнання дорослої людини найчастіше пов'язано з її соціальним успіхом.

3. Почуття статевої приналежності також впливає на формування особистості. Ця структурна одиниця самосвідомості заповнюється через наслідування дитини дорослого однієї з нею статі. В результаті у дитини формується почуття тотожності з певною статтю. З цим почуттям пов'язано багато що і в поведінці дорослої людини, в її світогляді і дуже часто проявляється в стереотипному сприйнятті, наприклад, соціальних ролей.

4. Психологічний час особистості визначає історію розвитку вищезазначених основ самосвідомості. Образи пам'яті і уяви допомагають відносити своє «Я» у всіх тимчасових інтервалах. Наявність усвідомленої перспективи в майбутньому стимулює особистість до розвитку.

Підсумовуючи сказане, буття у соціальному просторі включає в себе усвідомлення прав і обов'язків особистості. Маленька дитина швидко дізнається про те, що і як вона повинна робити, щоб досягти поставлених перед нею завдань, але до певного часу не усвідомлює своїх можливостей. математична діяльність, розвиток пізнавальної активності допомагає дитині із виконанням різних логічних операцій: аналіз, синтез, серіація, узагальнення, систематизація. Метою математичної освіти є пізнання математичних законів у природі, формування

в дітей цілісної картини світу, виховання відповідальності за оточуючий світ й за себе як частку природи. Усвідомлення себе частиною оточуючого світу є структурним компонентом розвитку самосвідомості дитини.

Проблема самосвідомості мало досліджена. сучасні підходи до вивчення самосвідомості тісно пов'язані з дослідженням становлення особистості як реального суб'єкта життєдіяльності, його розвитку та виховання.

Отже, самосвідомість дошкільника розвивається за такими напрямками: ставлення до власного імені, що уособлює індивідуальність, вирізняє дитину з-поміж інших, відображає її національну приналежність; домагання визнання; статева ідентифікація, що передбачає знання статі, усвідомлення її незворотності, володіння навичками статево-рольової поведінки; усвідомлення себе у часі – минулому, теперішньому і майбутньому; усвідомлення прав та обов'язків; наявність елементарної життєвої перспективи; усвідомлення себе частиною всесвіту, неповторною особистістю серед інших людей.

Найважливішим фактором формування самосвідомості дошкільника є соціальне середовище, яке його оточує, зокрема вихователі ДНЗ. Максимально ефективним буде якщо вихователь працює на засадах особистісно орієнтованого підходу до виховання особистості. Можна виділити такі характерні ознаки особистісно орієнтованого підходу до виховання: позиція «поруч і разом з дитиною», тактика спілкування – співробітництво, оцінна діяльність спрямована на надання переваги успішним діям і має в основному позитивний характер, ініціювання активності дитини, вчити дитину орієнтуватися на почуття, емоційні стани оточуючих, цінування дорослими прагнення здобути авторитет серед однолітків, коректно відстояти свою точку зору. Заняття математикою вчать дітей доказовому мовленню, доведенню вірогідності свого міркування, формують вміння робити умовиводи, формулювати заперечення, передбачати результат.

Висновок. Самостійна математична діяльність позитивно впливає на розвиток самосвідомості дітей старшого дошкільного віку. У процесі самостійних занять математикою дитина пізнає навколишній світ, розглядає складні суспільні процеси та явища. Така діяльність надає дитині можливість не тільки отримати нові знання, але й використати вже сформовані знання в процесі власної діяльності. Розвиток самосвідомості неможливий без особистісної активності, прагнення дитини вдосконалювати себе й оточуючий світ.

Список використаних джерел та літератури.

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / Дошкільне виховання. - № 1. - 1999. - 59с.
2. Хухлаєва О. В. психологія розвитку: молодість, зрілість, старість: Учеб. Посібник для студ. высш. учеб. заведений. –М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 208с.
3. Спиркин А.Г. Сознание и самосознание / Ф.Г. Спиркин . – М.: Политиздат., 1972. – 303с.
4. Винословська О.В. Психологія [Текст]: навчальний посібник / Винословська О. В., Бреусенко-Кузнецов О. А., Злишков В. Л. та ін. – К. : ІНККОС, 2005.- 352с.